

Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή των Βλατάδων

Στο βορειοανατολικό άκρο των βυζαντινών κάστρων της μακεδονικής πρωτεύουσας, στην λεγόμενη «παλιά πόλη» της Θεσσαλονίκης και δεξιά της μεσαιάς πύλης της ακροπόλεως (την επονομαζόμενη και «πορτάρα»), βρίσκεται η ιστορική και γεραρά, Ιερά Βασιλική, Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Βλατάδων. Χτισμένη πάνω σε βραχώδες και κατηφορικό έδαφος, η Ιερά Μονή είναι ορατή από όλη τη Θεσσαλονίκη, ενώ η πανοραμική θέα που απολαμβάνει ο προσκυνητής είναι εξάισια.

Η ιστορία της Μονής

Στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα η Μονή, στους βυζαντινούς χρόνους υπήρχαν λατομεία, για τον λόγο αυτό και η γειτονική Μονή του Οσίου Δαβίδ ονομάζεται και «Λατόμου». Πιθανών να υπήρχε στο χώρο παλαιότερος πρωτοχριστιανικός ναός. Σύμφωνα με την παράδοση στο χώρο της Μονής, κήρυξε ο Απόστολος των Εθνών Παύλος, προς τους Θεσσαλονικείς το 51 μ.Χ. Κτήτορες της Ιεράς Μονής είναι οι αδελφοί Δωρόθεος και Μάρκος Βλατής, μαθητές και φίλοι του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Την ακριβή ημερομηνία ιδρύσεως της Μονής δεν την γνωρίζουμε, αλλά σύμφωνα με ιστορικές αναφορές πρέπει να ιδρύθηκε περί το 1351. Με χορηγία της Άννας Παλαιολογίνας και βασιλικό χρυσόβουλο, ανακηρύχθηκε ως Βασιλική και με σιγίλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Νείλου, ανακηρύχθηκε ως Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή. Με την πρώτη κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους το 1387, το Καθολικό μετατράπηκε σε τζαμί ενώ με τη δεύτερη κατάληψή της 1430 το μοναστήρι αφέθηκε να λειτουργήσει κανονικά ως μοναστικό καθίδρυμα καθ' όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στα τέλη του 16ου αιώνας και μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνας η μονή προσπάθησε να συντηρηθεί και να συνεχίσει την πορεία της, παρά τις πολλές

και δύσκολες συνθήκες των εποχών. Τα Πατριαρχικά προνόμια της Μονής διατηρήθηκαν καθ' όλη την ιστορική της πορεία. Από το 1714 έως το 1836, οκτώ ηγούμενοι συνεπικουρούμενοι και από τους λαϊκούς επιτρόπους προσπάθησαν να διαφυλάξουν τη Μονή, ανακαινίζοντας τις εγκαταστάσεις της.

Οι διατελέσαντες ηγούμενοι

Στα μέσα του 19ου αιώνα το Οικουμενικό Πατριαρχείο αντικατέστησε τις λαϊκές επιτροπές διοίκησης των πατριαρχικών, σταυροπηγιακών Μονών και επανάφερε το θεσμό της ηγουμενίας. Ηγούμενοι της Ιεράς Μονής κατά τα νεότερα χρόνια, διετέλεσαν οι: Νικηφόρος Δημητριάδης (1866 – 1870), Καλλίνικος Θεολογίδης (1871 – 1892), Καλλίνικος Γεωργιάδης (1892 – 1923), Ιωακείμ Ιβηρίτης (1923 – 1940), Παγκράτιος Ιβηρίτης (1940 – 1966), Στυλιανός Χαρκιανάκης (1966 – 1975, νυν Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας), Μητροπολίτης Αίνου Απόστολος Παπαϊωάννου (1975 – 1976), Μητροπολίτης Πισιδίας Ιεζεκιήλ Τσουκαλάς (1976 – 1977), Νικόδημος Αναγνώστου (1977 – 1980, νυν Μητροπολίτης Ιερισσού, Αγίου Όρους & Αρδαμερίου) και ο Επίσκοπος Ελαίας Θεοδώρητος Τσιριγώτης (1980 – 1985).

Ιερά κειμήλια – λείψανα

Μετά τις λεηλασίες που υπέστη η Μονή το 1387 και το 1821, στο σκευοφυλακίου – μουσείο της, υπάρχουν αποθησαυρισμένα τα ιερά λείψανα των Αγίων: Γρηγορίου του Θεολόγου, Αθανασίου, Ιακώβου του Πέρσου, Προκοπίου, Μοδέστου και Αναργύρων. Σε ξεχωριστές θήκες φυλάσσονται τρία τεμάχια του Αγίου Ποτηρίου του Μυστικού Δείπνου του Κυρίου. Εκτός των πολυτίμων λειψάνων, στο σκευοφυλάκιο της Μονής υπάρχουν πολλές φορητές εικόνες μεγάλης καλλιτεχνικής και ιστορικής

αξίας, που προέρχονται από το Καθολικό της Μονής και τους ναούς των μετοχιών της, ιερά σκεύη, σταυροί αγιασμού, αργυρά θυμιατά, επιστήθιοι σταυροί, βαρύτιμα ευαγγέλια, κα... Στο σκευοφυλάκιο της Μονής επίσης φυλάσσεται μεγάλη συλλογή χειρογράφων που αποτελείται από 93 κώδικες και καλύπτει βιβλιογραφικά μία περίοδο από τον 10ο έως τον 19ο αιώνα. Αυτοκρατορικά χρυσόβουλα, πατριαρχικά σιγίλια και τουρκικά φερμάνια, είναι μερικά από τα κυριότερα έγγραφα που υπάρχουν στο αρχείο της Μονής.

Το κτηριακό συγκρότημα της Μονής

Οι κτηριακές εγκαταστάσεις της Μονής εκτείνονται σε μία έκταση 22 στρεμμάτων. Το Καθολικό της Μονής είναι ρυθμού σταυροειδούς μετά τρούλου και είναι το μόνο κτίσμα που υπάρχει από την εποχή της ιδρύσεως της. Ο Ναός υπέστη πολλές και σοβαρές αλλοιώσεις κατά την πάροδο των αιώνων. Η μεγαλύτερη έγινε όταν μετατράπηκε σε τζαμί από τους Τούρκους κατακτητές της Θεσσαλονίκης, το 1387. Η τελευταία ανακαίνισή του έγινε το 1982, μετά το καταστρεπτικό σεισμό της συμπρωτεύουσας, του 1978. Οι τοιχογραφίες του καθολικού είναι των τελών του 14ου και των αρχών του 15ου αιώνας, αλλά οι περισσότερες δεν σώζονται σε καλή κατάσταση, διότι έχουν καταστραφεί από τα σφυροκοπήματα για να κολλήσει το επίχρισμα των Τούρκων, που ήθελαν να εξαφανίσουν από τους τοίχους τις μορφές των Αγίων μας. Το 1894 και το 1907, έγιναν οι πρώτοι καθαρισμοί των τοιχογραφιών και βρέθηκαν αυτές οι παραστάσεις που υπάρχουν και σήμερα. Στο πίσω μέρος του Καθολικού, βρίσκεται ο τάφος του παλαιού Σχολάρχη της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, μακαριστού Μητροπολίτου Ικόνιου κηρού Ιακώβου Στεφανίδη. Απέναντι από την είσοδο του Καθολικού βρίσκεται το σκευοφυλάκιο βυζαντινίζοντος ρυθμού το οποίο κτίστηκε με δωρεά του Αναστάσιου Μυσίρλογλου, το 1937. Δίπλα στη νότια πύλη της Μονής βρίσκεται το Ηγουμενείο, το οποίο είναι βυζαντινίζοντος ρυθμού και ανοικοδομήθηκε το 1926, στη θέση που βρισκόταν και το παλαιό ηγουμενείο. Ανακαινίσθηκε το 1985. Νοτιοδυτικά του Καθολικού υπάρχει το παρεκκλήσιο της Κοιμήσεως της Θεοτόκου το οποίο κτίστηκε με δωρεά του Αναστάσιου Μυσίρλογλου, το 1937. Στο προαύλιο χώρο της Μονής και στο δεξιό μέρος της εισόδου της, υπάρχει το βιβλιοπωλείο, ο ξενώνας και το κτήριο του Μουσείου – Σκευοφυλακίου. Στους χώρους της Μονής στεγάζονται και οι κτηριακές εγκαταστάσεις του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών (γραφεία διοίκησης, βιβλιοθήκη, σπουδαστήρια, αμφιθέατρο).

Τα μετόχια της Μονής

Με επίσημα πολιτειακά και εκκλησιαστικά έγγραφα παραχωρήθηκαν στη Μονή Μετόχια, τα οποία της έδιναν σημαντική οικονομική αυτοδυναμία και διοικητική αυτονομία. Στη συμβολή των οδών Αθηνάς και Ιουλιανού της Θεσσαλονίκης, βρίσκεται ο Ιερός Ναός της Παναγίας Λαγουδιανής ή Λαοδηγητρίας, που παραχωρήθηκε ως μετόχι στη Μονή το 1380. Στο τέρμα της οδού Αγίου Παύλου της Θεσσαλονίκης, βρίσκεται ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου των Ορφανών, που παραχωρήθηκε ως μετόχι στη Μονή το 1635. Στην οδό Εγνατία στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, βρίσκεται ο Ιερός Ναός του Αγίου Αθανασίου, που παραχωρήθηκε ως μετόχι στη Μονή το 1569 και σήμερα χρησιμοποιείται ως ενοριακός, χωρίς όμως να χάσει η Μονή την κυριότητά της. Το τέταρτο και τελευταίο μετόχι της Μονής, βρίσκεται στο προάστιο της Καλαμαριάς και είναι ο Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου (Μπασίς).

Η Μονή σήμερα

Ηγούμενος της Ιεράς Μονής από το 1985 μέχρι σήμερα, είναι ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τυρολόης και Σερεντίου κ. Παντελεήμων Ροδόπουλος, ομότιμος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής, πρώην πρύτανης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Αντιπρόεδρος του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών. Το Ιερό Θυσιαστήριο της Ιεράς Μονής διακονούν ο Διδάκτωρ Θεολογίας, Αρχιμανδρίτης π. Νικηφόρος Ψυχλούδης και οι εφημέριοι π. Φίλιππος Ζυμάρης και π. Πέτρος Κονόνιουκ. Στο ξενώνα της Μονής σήμερα διαβιούν ξένοι Ορθόδοξοι σπουδαστές, που φοιτούν την ιερά επιστήμη στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών και σε σεμινάρια εκμάθησης ελληνικής γλώσσας. Στη Μονή στεγάζεται ο κόμβος και η επιτροπή διαδικτύου της ηλεκτρονικής ιστοσελίδας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η Μονή στο διάβα της ανά τους αιώνες έχει να επιδείξει μια λαμπρή ιστορία και στο κατώφλι του 21ου αιώνα, είναι ένας αείφωτος φάρος της ιεράς επιστήμης, της ορθόδοξης θεολογίας. Η Μονή πανηγυρίζει τη δεσποτική εορτή της Θείας Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Χριστού, την 6η Αυγούστου.

Ο ναός του Προφήτη Ηλία

Ο ναός του Προφήτη Ηλία αποτελεί μια ακόμα όμορφη προσθήκη της Βυζαντινής Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης. Μπορούμε να τον βρούμε στην Άνω Πόλη όπως και άλλους σημαντικούς ναούς ενώ βρίσκεται επί της διασταύρωσης των Οδών Ολυμπιάδας και Προφήτη Ηλία πίσω από το Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης (Διοικητήριο).

Η κατασκευή του ανάγεται πίσω στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα μΧ., ενώ μεγάλος αριθμός αρχαιολόγων υποστηρίζει ότι ο υπάρχον ναός κτίστηκε πάνω από τα ερείπια των Βυζαντινών ανακτόρων της πόλης ύστερα από την καταστροφή τους το 1342 μΧ.

Μελετώντας την αρχιτεκτονική του διαπιστώνουμε ότι τα στοιχεία που απαρτίζουν την μορφολογία του ναού είναι αρκετά εντυπωσιακά. Τα περίτεχνα μοτίβα και η σύνθετη τοιχοποιία με τα επάλληλα τόξα και τις διακοσμητικές ταινίες δημιουργούν μια επιβλητική εικόνα. Οι τοιχογραφίες στο εσωτερικό του ναού αν και αποσπασματικές, είναι πολύχρωμες και έντονες ενώ οι περισσότερες που διασώθηκαν έως σήμερα δέχθηκαν εκτεταμένες εργασίες συντήρησης μέσω ενός εκτεταμένου προγράμματος που διήρκεσε από το 1956 έως το 1961.

Ως τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος σε τρούλο ναός, ο κυρίως θόλος του κτιρίου υποστηρίζεται από τέσσερις καμάρες σχηματίζοντας με αυτό τον τρόπο ένα σταυρό στο επίκεντρο, ενώ αποτελεί τυπικό παράδειγμα της Αγιορείτικης – Αθωνικής σχολής ναοδομίας η οποία εξελίχθηκε και γνώρισε ιδιαίτερη άνθιση στην Θεσσαλονίκη.

Σε γενικές γραμμές αυτό που κάνει τον Προφήτη Ηλία να ξεχωρίζει είναι το ότι συνδυάζει με επιτυχία ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών στοιχείων και χαρακτηριστικών σε μια ενιαία αρχιτεκτονική σύνθεση.

Ο Ιερός Ναός είναι τρισυπόστατος και τιμάται στον Ένδοξο Προφήτη Ηλία το Θεσβίτη. Στο δεξιό κλίτος του Ιερού Ναού υπάρχει Παρεκκλήσιο της Αγίας Αικατερίνης, το οποίο εγκαινιάστηκε την 25η Νοεμβρίου 1990 αδεία και ευλογία του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Σεραφείμ υπό του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σισανίου και Σιατίστης κ. κ. Αντωνίου. Επίσης στο αριστερό κλίτος του Ιερού Ναού υπάρχει Παρεκκλήσιο των Αγίων Αναργύρων, το οποίο εγκαινιάστηκε την 29η Ιουνίου 1997 αδεία και ευλογία του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Σεραφείμ υπό του Θεοφιλεστάτου Επισκόπου Χριστουπόλεως κ. κ. Πέτρου.

Ταξιάρχες Ακροπόλεως

Ο ναός των Ταξιάρχων βρίσκεται στην Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για ένα υστεροβυζαντινό μνημείο, που ανεγέρθη τον 14ο αιώνα, την εποχή της αναγέννησης των Παλαιολόγων. Η αρχική αφιέρωση στους δύο αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ, αμφισβητείται και η ονομασία του ναού στο παρελθόν, παραμένει άγνωστη. Από άποψη τυπολογίας, ο ναός περιγράφηκε αρχικά, ως «βασιλική ή δρομικός ναός με περίστωο». Ο ναός αποτελείται από δύο ορόφους, την ανωδομή και την κρύπτη. Στην ανωδομή διασώζονται δυο παλαιές αγιογραφίες, τρεις μαρμάρيني κίονες, δύο οδοντωτά αετώματα και ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος στην ανατολική και νότια πλευρά του ναού. Η κρύπτη, διαιρείται σε επιμέρους διαμερίσματα και στο εσωτερικό της, διασώζονται αρκοσόλια που χρησίμευαν ως χώροι ταφής. Ο ναός, σύμφωνα με τη νεότερη έρευνα, ήταν αρχικά ένα μονόχωρο ταφικό παρεκκλήσι, που εντάσσονταν στα πλαίσια ενός ευρύτερου μοναστικού συγκροτήματος. Στην Τουρκοκρατία μετατράπηκε σε τζαμί, με περίφημο μιναρέ με δύο εξώστες. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, ο ναός επαναλειτούργησε ως χριστιανική εκκλησία. Στις μέρες μας, ο ναός παρουσιάζει πολλές ανακατασκευές και προσθήκες και ελάχιστα θυμίζει το αρχικό κτίσμα.

Εισαγωγή

Ο ναός των Ταξιαρχών, βρίσκεται στην οδό Θεοτοκοπούλου, στο βορειοανατολικό τμήμα της Άνω Πόλης, δεξιά για αυτόν που ανεβαίνει προς την οδό Ακροπόλεως. Ο ναός απέχει λίγα μέτρα από ένα άλλο σημαντικό μνημείο της βυζαντινής αρχιτεκτονικής, το βυζαντινό λουτρό.

Πρόκειται για ένα μνημείο, που τόσο η ονομασία του, όσο και η ιστορία του, κατά τα βυζαντινά χρόνια, παραμένει άγνωστη. Παλαιότερα, είχε διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για τον ναό των Αγίων Ασωμάτων, υπόθεση που εγκαταλείφθηκε σχετικά γρήγορα. Σύμφωνα με την παράδοση, πιστεύετε ότι και κατά τα βυζαντινά χρόνια η εκκλησία ήταν αφιερωμένη στους Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ, όπως και σήμερα. Την άποψη αυτή, έρχεται να ενισχύσει και η παρουσία δύο εξωστών του μινιάρ, που είχε ο ναός, όταν μετατράπηκε σε τζαμί, μετά την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους στα 1430. Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, οι δύο εξώστες συμβόλιζαν τους δύο μεγάλους αρχαγγέλους, που προστάτευαν τον χριστιανικό πληθυσμό της πόλης. Είναι γεγονός, ότι ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί από τον Γαζή Χουσεϊν Μπέη και μάλιστα είχε, όπως προαναφέραμε δύο εξώστες, στοιχείο που τον καθιστούσε μοναδικό στο είδος του, στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Από το στοιχείο αυτό, πήρε και το όνομα του κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, ήταν δηλαδή το Τζαμί των δύο εξωστών (Κι Σεριφέ Τζαμί, όπου Σεριφέ: Ο δύο εξώστες). Την ονομασία αυτή διατήρησε ο ναός, ως τούρκικο τζαμί, ως την απελευθέρωση στα 1912, οπότε έγινε και πάλι χριστιανική εκκλησία, αφιερωμένη στους Ταξιάρχες. Το αρχικό μνημείο του 14ου αιώνα είναι δύσκολο να αναγνωρισθεί στις μέρες μας, όπως μαρτυρούν και οι τωρινές φωτογραφίες. Έχουν πραγματοποιηθεί, στα εξακόσια χρόνια που μεσολάβησαν, ποικίλες επισκευές, ανακατασκευές και προσθήκες.

Η Θεσσαλονίκη, μέσα από τις ιστορικές ζυμώσεις του 14ου αιώνα, γνωρίζει μια πρωτοφανή ανάπτυξη, σε όλους τους τομείς. Η επαφή με τους Φράγκους επηρέασε θετικά τους Έλληνες και έδωσε νέα ώθηση στην ζωή της πόλης. Πέραν από την οικονομική ανάπτυξη εξαιτίας του εμπορίου, ακμάζουν και οι τέχνες και τα γράμματα, με μια φανερή στροφή προς τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Η Θεσσαλονίκη του 14ου αιώνα γίνεται μια λαμπρή εστία ελληνικών σπουδών και προσπαθεί να μιμηθεί την Αρχαία Αθήνα. Οι λόγιοι της εποχής ασχολούνται με τα 'κοινά', διατυπώνουν απόψεις για τις κοινωνικές ανισότητες, υπερασπίζονται τους φτωχούς και τους αδύναμους. Διανύουμε την περίφημη περίοδο της Παλαιολόγεια Αναγέννησης, όπου ακμάζουν οι τέχνες της καλλιγραφίας, της μικρογραφίας, της ζωγραφικής και της αρχιτεκτονικής. Ο ναός των Ταξιαρχών που μελετούμε σε αυτή την εργασία, αποτελεί ένα θαυμάσιο μνημείο αυτής της περιόδου.

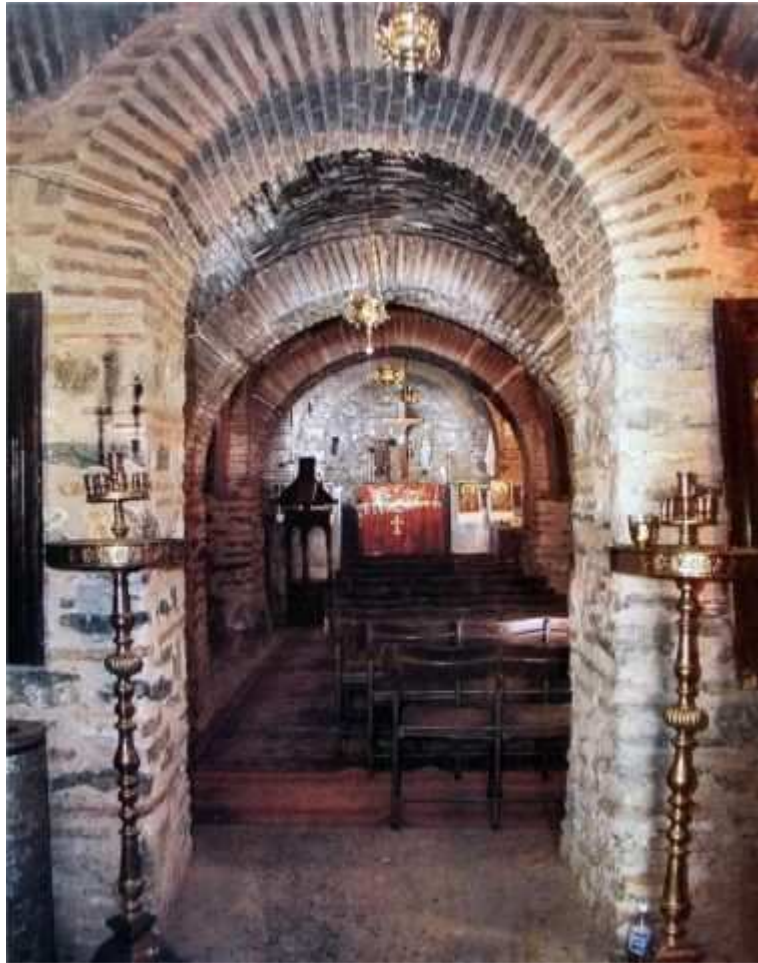
Η Θεσσαλονίκη παραμένει στο Βυζάντιο μέχρι το 1423 και διοικείται από διάφορους διοικητές, με τελευταίο τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο(1416-1423), γιό του Μανουήλ Β'. Η τουρκική παρουσία στην περιοχή είναι έντονη και πιεστική. Τελικά στα 1423 η πόλη παραδίδεται στους Βενετούς, μετά από συμφωνία που διασφάλιζε τα προνόμια των κατοίκων της πόλης. Οι Βενετοί χαίρονται ιδιαίτερα για αυτήν την εξέλιξη, αλλά η χαρά αυτή δεν θα κρατήσει πολύ. Ο Σουλτάνος Μουράτ Β' εξαγριώνεται από τις εξελίξεις και απαιτεί την παράδοση της πόλης. Οι Βενετοί άρχοντες δεν τηρούν τους όρους της συμφωνίας και οι Τούρκοι περικυκλώνουν από παντού την πόλη, απομονώνοντας την. Οι συνθήκες διαβίωσης για τους κατοίκους, γίνονται όλο και χειρότερες. Ο λαός είναι απογοητευμένος και υποφέρει από την φτώχεια. Η Θεσσαλονίκη ερημώνει και δεν θυμίζει σε τίποτα την λάμψη του παρελθόντος. Μετά

από επτά έτη, στις 29 Μαρτίου 1430, ο σουλτάνος Μουράτ Β' εξαπολύει επίθεση εναντίον της Θεσσαλονίκης και μετά από πολιορκία και μάχη την κατακτά. Στα χρόνια που ακολουθούν η Θεσσαλονίκη βρίσκεται κάτω από τον τουρκικό ζυγό μέχρι το 1912, όταν και απελευθερώνεται.

Βυζαντινή και μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική

Σε όλη τη διάρκεια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας η αρχιτεκτονική δραστηριότητα κατευθύνεται κυρίως, στην ανέγερση εκκλησιών. Τα εκκλησιαστικά αυτά κτίρια, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και «μεσαιωνικά», έχουν κατασκευαστεί με παρόμοιους τρόπους. Κυρίαρχος σκοπός της κατασκευής τους, υπήρξε η κάλυψη των θρησκευτικών αναγκών των κατοίκων. Παρά το μεγάλο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την έναρξη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μέχρι και τη δύση της, παρατηρούμε ότι τόσο οι δημιουργοί όσο και οι χρήστες κράτησαν μια συντηρητική στάση απέναντι στα μνημεία αυτά. Από πλευράς δημιουργών υπάρχει συνεχής αναδρομή στο παρελθόν και τελειοποίηση του κερτημένου. Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα, να διαμορφώνεται στα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μια κοινή εικαστική γλώσσα, που παραμένει αμετάβλητη στο βάθος των αιώνων. Έτσι γίνεται δυνατό, μνημεία του μακρινού παρελθόντος να μπορούν να συνδεθούν με πιο όψιμα δείγματα της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Οι βυζαντινοί αρχιτέκτονες, ελάχιστα επηρεάζονται από ξένες επιρροές, παρά το γεγονός ότι υπάρχει έντονη αρχιτεκτονική δραστηριότητα και εκτός του Βυζαντίου. Έτσι φτάνουμε στο σημείο στις μέρες μας, να διασώζονται πολλά βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία που αποτελούν έναν ανεκτίμητο μνημειακό πλούτο για τη χώρα μας.

Ίδρυση και εξέλιξη

Η ίδρυση του ναού τοποθετείται γύρω στον 14ο αιώνα και αυτό γίνεται βάση της χρονολόγησης των στυλοσφαιρικών του στοιχείων. Τα απομεινάρια των τοιχογραφιών στο εσωτερικό του ναού, τοιχογραφίες που θα μελετηθούν στην συνέχεια, τοποθετούνται χρονολογικά στα τέλη του 14ου αιώνα ή κατά μια άλλη άποψη στις αρχές του ίδιου αιώνα. Επίσης, ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος και τα διακοσμητικά μοτίβα της τοιχοποιίας του ναού, τοποθετούνται στο ευρύτερο πλαίσιο του 14ου αιώνα. Η τοιχοδομία του ναού, παρουσιάζει ομοιότητες με άλλα υστεροβυζαντινά μνημεία του 14ου αιώνα, όπως ο Άγιος Νικόλαος ο Ορφανός και ο ναός της Μονής Βλατάδων. Τα τυφλά τόξα της ανατολικής πλευράς, παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με αυτά των Αγίων Αποστόλων. Έτσι, απορρίπτονται οι ισχυρισμοί από παλαιότερους μελετητές (Diehl-Tafrali) που υποστηρίζουν αντίστοιχα, ότι ο ναός χτίστηκε κατά τον 12ο αιώνα και ότι η ταφική κρύπτη είναι παλαιότερα του ναού. Όλα τα στοιχεία συνηγορούν ότι ο ναός κτίστηκε κατά τον 14ο αιώνα και η κρύπτη αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του από την αρχή.

Ο ναός, σύμφωνα με την παράδοση, ονομάστηκε εκκλησία των Ταξιαρχών. Η άποψη αυτή στηρίζεται στη μετέπειτα μετατροπή του ναού σε τζαμί, την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το τζαμί αυτό είχε δύο εξώστες (İki Serife Cammi), οι οποίοι συμβόλιζαν κατά την λαϊκή

δοξασία τους δύο Ταξιάρχες. Κατά μια πρώτη άποψη, ο ναός μετατράπηκε νωρίς σε τζαμί , από τον Gazi HuseyinBey. Η πρόταση αυτή όμως έχει αμφισβητηθεί, καθώς υπάρχουν στοιχεία που τοποθετούν την μετατροπή αυτή αργότερα, κατά τον 17ο αιώνα. Οι δύο εξώστες του μιναρέ του τζαμιού ,αποτέλεσαν το κυρίαρχο στοιχείο, λόγω του οποίου το όνομα του ναού συνδέθηκε με τους δύο Ταξιάρχες, ως ανάμνηση της αφιέρωσής του σε αυτούς. Ο διπλός εξώστης του τζαμιού είναι γνωστός σε εμάς, μόνο μέσα από παλαιές φωτογραφίες, καθώς κατεδαφίστηκε το 1925. Το όνομα του ναού πριν από την περίοδο της Τουρκοκρατίας, παραμένει άγνωστο. Σύμφωνα με γραπτές πηγές, αναφέρεται ναός του Αρχαγγέλου στην Θεσσαλονίκη κατά τον 8ο αιώνα (σε επιστολή του Θεοδώρου Στουδίτου). Ο ναός όμως, πιστεύεται πως δεν συσχετίζεται με τον ναό των Ταξιαρχών, καθώς είναι τουλάχιστον επτά αιώνες προγενέστερος.

Κατά μια άλλη άποψη, ο ναός έχει συνδεθεί με τον ναό των Ασωμάτων και με την πύλη των Ασωμάτων που βρίσκεται στο ανατολικό τείχος της πόλης. Ναός των Ασωμάτων υπήρχε πραγματικά στην πόλη της Θεσσαλονίκης, αλλά σε τελείως διαφορετική θέση από αυτήν του ναού των Ταξιαρχών. Η δε πύλη, στο ανατολικό άκρο της Αγίου Δημητρίου, η οποία από ορισμένους μελετητές ταυτίζεται με την πύλη των Ασωμάτων, βρίσκεται επίσης πολύ μακριά από τον ναό των Ταξιαρχών. Δεν υπάρχουν δηλαδή βάσιμα στοιχεία, ώστε να ταυτιστεί ο ναός των Ταξιαρχών με τον ναό των Ασωμάτων. Σε σημειώσεις της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Παρισιού, υπάρχουν πληροφορίες για τον ναό των Ασωμάτων ή Αγίων Αγγέλων. Για τη θέση του ναού αυτού, μας πληροφορούν δύο επιστολές που βρίσκονται στην Μονή της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας, χρονολογημένες το 1531 και 1546 αντίστοιχα, στις οποίες αναφέρεται ότι ο ναός βρισκόταν στη σημερινή θέση του ναού της Υπαπαντής, κοντά στην αψίδα του Γαλερίου. Από τον ναό αυτόν πήρε την ονομασία της , κατά πάσα πιθανότητα και η γύρω γειτονιά, γνωστή ως συνοικία των Ασωμάτων, περιοχή της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης που θεωρείται ότι βρίσκεται πιο κοντά στη Ροτόντα. Οπότε, μπορούμε να συμπεράνουμε με ασφάλεια, ότι ο ναός των Ασωμάτων ή των Αγγέλων, ουδεμία σχέση μπορεί να έχει με τον εξεταζόμενο ναό των Ταξιαρχών, που βρίσκεται σε τελείως άλλη περιοχή της πόλης. Τέλος, να σημειωθεί ότι ο ναός των Ασωμάτων, δεν διασώζεται πια και η τελευταία μαρτυρία για αυτόν δίνεται στα 1576 , όπου αναφέρεται ως μητρόπολη της Θεσσαλονίκης. Συμπερασματικά λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι τόσο η ιστορία όσο και η ακριβής ονομασία του ναού, στα χρόνια προ της Τουρκοκρατίας, παραμένουν άγνωστα και μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν.

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ ΕΥΘΥΜΙΑΔΟΥ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ
ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΙΑΡΑΣ